

BRONĖ GUDAITYTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

TEORIJA KAIP PRAKTIKA: FENOMENOLOGINĖ M. MERLEAU-PONTY JUSLINIO SUVOKIMO SAMPRATA IR HERMENEUTINĖ H. G. GADAMERIO SUPRATIMO KAIP GYVENIMO PATYRIMO INTERPRETACIJA

Theory as Practice:
Merleau-Ponty's Phenomenology of Sensory Perception
and Gadamer's Hermeneutic Interpretation
of Understanding as Life Experience

SUMMARY

The article discusses the problem of self and the perception of reality with an emphasis on Merleau-Ponty's phenomenology of sensory perception and *Hans-Georg Gadamer's hermeneutic interpretation of understanding as life experience*. Both philosophers follow Husserl's idea "to return to the things themselves". They call it a return to the world prior to knowing, and with regard to this world, any scientific definition is abstract and distant from reality itself. Merleau-Ponty concentrates on the problematicity of coming into a direct contact with the world. His phenomenology of perception is directed towards the primary experience of the other. Proceeding from Dilthey and Heidegger's critiques of rational natural science and reflexive natural science cognition, Gadamer described the hermeneutic of perception characteristic of the humanities as a totally different way of human cognition. In the philosophy of the aforementioned philosophers, theory is turned into practice since both perception analysed by Merleau-Ponty and understanding interpreted by Gadamer become a process of life.

RAKTAŽODŽIAI: fenomenologija, hermeneutika, suvokimas, supratimas, gyvenimas, patirtis.

KEY WORDS: phenomenology, hermeneutics, perception, understanding, life, experience.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje aptariama savęs ir tikrovės suvokimo problema, pagrindinį dėmesį skiriant fenomenologinei M. Merleau-Ponty juslinio suvokimo sampratai ir hermeneutinei H. G. Gadamerio supratimo kaip gyvenimo patyrimo interpretacijai. Abu šie mąstytojai vadovaujasi E. Husserlio iškelta idėja „grįžti prie pačių daiktų“. Šį grįžimą jie interpretuoja kaip grįžimą į pasaulį iki žinojimo, kurio atžvilgiu bet koks mokslinis apibrėžimas yra abstraktus ir nutolęs nuo pačios tikrovės. Merleau-Ponty susitelkė į tiesioginio sąlyčio su pasauliu problematiką. Jo suvokimo fenomenologija nukreipta į pirminį Kito patyrimą. Gadameris, tęsdamas Dilthey'aus ir Heideggerio pradėtą racionalaus gamtamokslio kritiką refleksyviajam gamtamokslio pažinimui priešindamas humanitariniams mokslams būdingą hermeneutinį supratimą kaip visiškai kitokį žmogiškojo pažinimo būdą. Šių mąstytojų filosofijoje teorija paverčiama praktika, nes tiek Merleau-Ponty analizuojamas *suvokimas*, tiek Gadamerio interpretuojamas *supratimas* virsta pačiu gyvenimo procesu.

IVADAS

Fenomenologija yra viena įtakingiausių XX a. filosofijos srovių. Jos atsiradimas siejamas su Edmundo Husserlio „Loginiais tyrinėjimais“ (1901), kurie laikomi fenomenologinių tyrinėjimų pradžia. Husserlio kvietimas *grįžti prie pačių daiktų* buvo kvietimas ne naujos teorijos kūrimui, bet kvietimas grįžti prie to, kas svarbiausia, kas nepraranda savo aktualumo visais laikais – *pažinti savo ir tikrovės esmę*. Husserlio iškelta problema įgauna vis naujas išraiškas hermeneutikos ir egzistencinės filosofijos atstovų tekstuose.

Fenomenologija laikoma deskriptyvia disciplina, – ji nekelia sau tikslo ką nors įrodyti, bet stengiasi aprašyti reiškinį tokį, koks jis pats pasirodo. Bet ką gi reiškia žodis „aprašyti“? Ar nėra taip, kad tas, kuris „aprašo“ reiškinį, tuo pačiu savo veiksmu „pagamina“ ir prasmę, kurią priskiria reiškiniui, kurį bando paaiškinti? Skaitydami fenomenologinį tekstą *kaip aprašymą*, mes traktuojame jį kaip tam tikrą tikrovės pakaitalą. Tačiau galima tvirtinti, jog moksle tai neišvengiama – tik pakeitęs tikrą tikrovę jos vardais, mokslininkas tampa pajėgus apskritai ką nors tyrinėti! Tokia yra „na-

tūrali“ teorinė nuostata, kai teoretiko „sumodeliuota“ tikrovė įgyja tvirtą loginį pagrindą, tačiau atitrūksta nuo pačios tikrovės ir tarsi pakimba tuštumoje. Husserlis kaip matematikas gerai žinodamas loginio proto pinkles – visų pirma, paversti tikrovę beforme „medžiaga“, antra, suteikti jai tinkamą loginę išraišką sąvokų pagalba, – siekia išsaugoti *gyvą* išgyvenimą, kuris yra ankstesnis už bet kokias logines operacijas (teigimą, sprendimą).

Mokslas *be prielaidų* – tokia buvo pirmoji fenomenologijos, o taip pat ir hermeneutikos, kaip supratimo meno mokslo, siekiamybė. Ji turėjo padėti išsižadėti visų hipotezių, konstrukcijų ir apsiriboti konstatavimu to, kas neabejotina, kas akivaizdu. Taip iškeliamą fenomenologijos krypties mokslų užduotis: *tyrinėti reiškinį, neišeinant už jo patyrimo ribų*. Todėl fenomenologiją plačiaja prasme galima suprasti ir paaiškinti tik fenomenologiškai – įsisavinant ją kaip tam tikrą *patirtį*, o ne žvelgiant į ją šaltu stebinčiojo žvilgsniu. Taip fenomenologija filosofijoje atsiskleidė kaip alternatyvi galimybė paaiškinti tikrovę, visų pirma, *susitin-*

kant ją akis į akį. Prancūzų mąstytojas, Husserlio pasekėjas M. Merleau-Ponty tokio pobūdžio įvykį vadina „susitikimu su daiktu“¹, susitikimu, nuo kurio prasideda ir kuriame vyksta suvokimo procesas. H. G. Gadameris – hermeneutinės fenomenologijos atstovas – susitelkia į, kaip jis pats pastebi, mažiausiai apibrėž-

tą *patirties* sąvoką, kuri yra bet kokio supratimo pradžia ir pabaiga².

Šio darbo tikslas – aptarti fenomenologinę Merleau-Ponty juslinio suvokimo sampratą ir hermeneutinę Gadamerio supratimo kaip gyvenimo patyrimo interpretaciją, susiejant jų koncepcijas *savęs ir tikrovės* pažinimo kontekste.

1. M. MERLEAU-PONTY SUVOKIMO FENOMENOLOGIJA: SUVOKIMAS KAIP DĖMESINGAS SUSITIKIMAS SU KITU

M. Merleau-Ponty siūlomas kelias – juslinio suvokimo fenomeno aprašymas. Juslinio suvokimo nereikia kaip nors įrodinėti, jis aptinkamas ir „naudojamas“ kiekvieno žmogaus paprasčiausioje kasdienybėje. Tačiau reikia pastebėti, kad šis paprasčiausias juslinio arba kūniško suvokimo fenomenas yra ne tik sunkiai paaiškinamas dalykas, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio, bet apskritai nėra paaiškinamas dalykas, nors nuolat su juo susiduriame ir nuolat jį išgyvename.

Visų pirma, Merleau-Ponty suvokimą apibrėžia kaip suvokėjo ir suvokiamo dalyko *žaidimą*, akcentuodamas suvokėjo atvirumą *daikto kitybei*. Ši *kitybė* vilioja ir traukia suvokėją savo paslaptینگumu. Būtent ši tamsioji daikto pusė kviečia bendrauti – pažinti. Šiame bendravime atsiskleidžia naujos mūsų pačių savybės, kurios anksčiau neturėjo progos pasireikšti. Merleau-Ponty pastebi, kad suvokimo veiksmas nuolat transformuoja kasdienį santykį su pasauliu, keisdamas ir praturtindamas patį suvokėją. Jo manymu, daikto suvokimas atveria vis naują horizontą mūsų bendravimui, sudarydamas vis platesnes perspektyvas mūsų tapsmui. Taigi, kuo mažiau mums pažįs-

tamas daiktas, tuo labiau jis vilioja ir traukia jį pažinti dalyvaujant šiame dialoginiame vyksme. Kiekvienas daiktas yra slėpingas ir todėl įdomus ta prasme, kad mes negalime „aprepti“ visų jo savybių iš karto, pvz., kai žiūrime į kokį nors daiktą, visuomet aktualiai matome tik jo „fasadą“, t. y. nematome jo vienu metu iš visų pusių, nes užimame tik tam tikrą padėtį jo atžvilgiu. Taigi paprasčiausias paprasto stalo matymas nėra tiesiog trivialus daikto „apreptimas“. Čia ir slypi visas daiktų „įdomumas“ ir suvokimo „neįprastumas“, kad suvokimas tiesiogiai priklauso nuo mūsų *dėmesingumo* ir *ižvalgumo*, nuo *įsitraukimo* ir *dalyvavimo*. Merleau-Ponty pastebi, kad mūsų ribotam suvokimui daiktai nėra tobulai skaidrūs³. Tik absoliuti sąmonė vienu žvilgsniu geba aprepti visus daikto rakursus iš karto žvelgdama į jo esmę. Mums daiktas atsiveria tiek, kiek jis *yra gyvai patiriamas* t. y. išgyvenamas.

Merleau-Ponty akcentuoja, kad Kitas nėra mano sąmonės vaizdinys. Jis griežtai atsiriboja nuo konstruktyvistinio suvokimo proceso aiškinimo⁴. Konstruktyvus „mentalinis“ vaizdinys yra tik „ant-rininkas“, kuris pavaduoja tikrą daiktą,

atsiskirdamas nuo jo ir virsdamas paprasčiausia banalybe. Tikras santykis su Kitu prasideda tik tada, kai visą dėmesį sukonzentruoju tik į Jį, stengdamasis be jokio pašalinio vaizdinio išgyventi tą gyvą *susitikimo* akimirką. Šiame procese mano „žiūrėjimas“ yra „matymas“, o ne „prisiminimas“ ar bandymas „pagaminti“ daikto visumą pagal anksčiau išgyventą patirtį. Gyvoje dabartyje neregima stalo pusė ir toliau lieka neregima, bet jos buvimas atsiveria ypatingu slėpinio būdu, kurio joks sukonstruotas vaizdinys negali pavaduoti – tikrovėje daiktas yra ne šiaip „daiktas tarp daiktų“, bet gyvu savo pavidalu, kaip tikrai prasmingas savo „tyliu buvimu“ priešais suvokiantįjį. Ima aiškėti, kad stalo tikrovę suvokiu tik tuo mastu, kuriuo aktualiai neregimos jo perspektyvos vis dėlto pamažu atsiveria *dėmesingam buvimui kartu*. Merleau-Ponty teigia, jog suvokimo lauke *susitikimo* suvokėjas ir suvokiamas daiktas⁵.

Dar daugiau, Merleau-Ponty teigia, kad kiekvienas daiktas yra tam tikrų savybių *susikirtimo* taškas. Viena vertus, ši savybių visuma gali būti pavadinta daikto *esme*, kuri reiškiasi per daikto unikalias savybes, aktualiai atsiveriančias dalyvaujančiojo suvokėjo žvilgsniui: „Daiktų užsiklojimas ir slėpimasis neįeina į jų apibrėžtį ir išreiškia tik nesuprantamą mano solidarumą su vienu iš jų“⁶. Antra vertus, išgyvenant (suvokėjo ir suvokiamo daikto) susitikimą, suvoktas dalykas pasirodo suvokėjui *tikrai* prasmingas. Kiekvieną kartą susitinkant tą patį daiktą, atsiveria tarsi naujas *prasmės* sluoksnis, kuris nėra konstravimo padarinys, bet išgyvenamos tikrovės rezultatas. „Aš regiu *gyli*, nors jis neregimas... Žinau, kad tuo pat metu kitas, kitoje vietoje esantis žmogus, o dar

geriau – visur esantis Dievas galėtų prasisverkbtį į jų slėptuves. Tai, ką vadinu gyliu, yra mano dalyvavimas kokioje nors būtyje be jokių apribojimų, – dalyvavimas anapus bet kokių požiūrio taškų.“⁷ Taigi suvokimo lauke kaip *susitikimo* ir *susikirtimo* taške atsiranda galimybė ne tik susipažinti su Kitu, bet ir savyje atpažinti naujas galimybes. Todėl galime sakyti, kad Kitas yra ne vien tai, ką mes pažįstame, o greičiau tai, kas mums leidžia pažinti save. Tik Kito akimis esu pats sau matomas, todėl nereikia Kito konstatuoti – jis *yra* čia.

Merleau-Ponty pažymi, kad suvokimas visada apima du polius – mane ir Kitą. Tai reiškia, kad mes pirmapradiškai priklausome vienas nuo kito ir egzistuojame vienas kito „sąskaita“. Mes visą laiką koegzistuojame su Kitais, nesvarbu, ar tai būtų daiktai, ar žmonės. Bet kokio žinojimo pagrindas yra Kito patyrimas. Merleau-Ponty patyrimo sąvoką naudoja kaip nuorodą į ikireflektyvų žmogaus *buvimo* pasaulyje klodą. Jis pastebi, kad bendravimas su Kitu padaro iš mūsų „vieno pasaulio liudininkus“, tačiau šis mūsų gyvenimas viename pasaulyje tampa visiškai miglotas, kai bandome suformuluoti, sukonstruoti logines išraiškas – tezes⁸. Todėl suvokimą jis pirmiausia sieja su nuo *ratio* nepriklausomu *tikėjimo* aktu.

Tam, kad ką nors suvoktume, turime *tikėti*, kad tas „kas nors“ egzistuoja⁹. Merleau-Ponty akcentuoja tikėjimą kaip pirminį ir pamatinį dalyką suvokimo atžvilgiu: be tikėjimo neįmanomas suvokimo įvykis. Tačiau be suvokimo įvykio neaptiktume šio pamatinio santykių su pasauliu klodo, kurį Merleau-Ponty vadiną „perceptiniu tikėjimu“. Šis „percep-

cinis tikėjimas“ laikomas nuolatinio suvokimo *fonu* arba yra tiesiog suvokiančiojo *būseną*. Pats tikėjimo veiksmas yra būseną – „grynas aktyvumas“, kuris apsprendžia mano laikyseną Kito atžvilgiu. Šia prasme suvokimas siejamas su *būseną*, kuri išstinka susitikus Kitą. Taigi kiekvienas daiktas atveria tam tikrą galimybių lauką, tik klausimas, ar mes išsitrauksime į tą mums siūlomą žaidimą. Mat, suabejojus Kito egzistavimu, mūsų galimybės taip pat lieka nerealizuotos.

Kita Merleau-Ponty išskirta suvokimo ypatybė – *spontaniškumas*. Susitikimas su Kitu įvyksta staiga, esant palankioms sąlygoms. Dirbtinai sukurtas susitikimas galimas tik kaip loginės, o ne tikrosios tikrovės veiksmas. Tikroji tikrovė yra dinamiška, todėl jos apspręsti ar nulemti iš anksto neįmanoma. Taigi susitikimas pagal Merleau-Ponty yra ypatingo santykio su Kitu išgyvenimas, kuomet pajuntu, jog stebėdamas Kitą greičiau pats esu Kito stebimas. Šia prasme, pats buvimo veiksmas, kaip betarpiška bendravimo su Kitu patirtis, negali būti pranoktas jokio išstarto atsakymo, ką reiškia *būti* santykyje su *Kitu*? Atsakymas nuskambėtų jau teorinio mąstymo lygmenyje, kaip loginio proto užfiksuotas patyrimas, neturintis nieko bendra su pačiu „įvykiu“.

Merleau-Ponty, kaip pastebi Vincensas Descombes, vengia subjekto ir objekto dichotomijos, kuri veda į aklą solipsizmą: „Jeigu subjekto ir objekto dichotomija būtų teisinga, tai visa prasmė kiltų iš žmogaus, o visa prasmė *man* kiltų iš *manęs*.“¹⁰ Suvokimas apima subjekto ir objekto visumą, kurią galima aptikti tik gryname išgyvenimo akte.

Merleau-Ponty ypatingai akcentavo *išgyventos patirties* reikšmę norint supras-

ti ne tik suvokimą, bet ir pačią kūno prigimtį. Svarbiausi suvokimo ir mąstymo sąsajų aspektai, analizuojami jo *Suvokimo filosofijoje*, atskleidžia subjekto ir objekto priešpriešos problemą. Būtent šio veikalio pratarėje Merleau-Ponty pripažįsta Husserlio įtaką savo filosofijai. Tokiu būdu Merleau-Ponty, kaip ir Husserlis, pabrėžia svarbą fenomenologinės redukcijos, arba *epoche* (nedalyvavimo, taip pat vadinamo „sugretinimu“ ir „atskyrimu“), kurią pasitelkia siekdamas priėti prie *esmės*. Pastarosios nereikia suvokti kaip transcendentinės esmės, pateikiamos visų žinomų mokslo disciplinų ar bendrojo abstraktaus pažinimo (susijusio su erdve ir laiku), kuri individą gali turėti apie pasaulį. Fenomenologinė *epoche* greičiau suteikia priėjimą prie *išgyventos patirties* sąmonės imanentinių esmių. Fenomenologui rūpi ne tiek tai, *ką patiriu* (šis „ką“ neišvengiamai bus veikiamas vienkovių ar kitokių stebėtojų dėmesį valdančių išankstinių teorinių schemų), o tai, *kad patiriu*, patiriu šią akimirką. Kad tinkamai suprastume Merleau-Ponty pamoką, paranku prisiminti skirtumą tarp Merleau-Ponty mokytojo E. Husserlio ir R. Descartes'o teorinių pozicijų.

Ieškodamas absoliučiai patikimo žinojimo pamato, *fundamentum inconcusum veritatis*, Descartes savąja metodine abejone iki pamatų sugriauna visą savo laikų žinią. Abejodamas viskuo, kuo tik įmanoma suabejoti, jis galiausiai atranda grynąjį *cogito*, „mąstau“, gyvą paties sąmonės akto išgyvenimą – tai, kuo suabejoti nebeįmanoma. Tačiau *cogito* jis traktuoja tik kaip paprastą deducinių procedūrų prielaidą, kuria remdamiesi galime konstruoti teorinį pasaulio modelį. Bet tas konstravimas yra jau nebe gyva tikrovės pa-

tirtis, o grynas samprotavimas, grindžiamas ne išgyvenimu, o logikos taisyklėmis. Ir pats pasaulio modelis yra jau ne gyvai išgyvenama tikrovė, o loginis tikrovės pakaitalas. Gyvai išgyvenamą *cogito* aki-vaizdybę Descartes paverčia paprasta dedukcinio samprotavimo prielaida, atramos tašku, reikalingu tik tam, kad teoretikas turėtų į ką atsispirti, pradėdamas savo kelionę dedukcinio mąstymo erdvėje. *Cogito* išgyvenime vykstantis sąlytis su tikrove trunka tik akimirka ir tik šią akimirką Descartes yra „fenomenologas“, bet jau sekančią akimirką jis vėl visiškai atsiduoda dedukciniam mąstymo stiliui. Bet kaip tik čia Husserlio ir Descartes'o keliai išsiskiria. Atsiribodamas nuo Descartes'o, Husserlis pabrėžia, kad, kai atlikę fenomenologinę redukciją, patenkame į tiesioginio sąlyčio su tikrove plotmę, tai turime tenai ir likti, ir gyventi joje „fenomenologinį gyvenimą“¹¹. Fenomenologinis aprašymas Husserliui reikalingas ne tam, kad galėtume juo pakeisti gyvą empirinę tikrovę ir juo remiantis toliau kurti naujas teorijas, bet tam, kad liktume gyventi tiesioginės patirties plotmėje. Fenomenologijoje teorinis grynosios minties abstrakcijų antstatas nugriaunamas negražinamai, t. y. jis nugriaunamas ne tam, kad jį vėl atstatytume ir padarytume geresnį, o tam, kad jis nekliudytų gyvai patirčiai.

2. HERMENEUTIKA KAIP GYVENIMO FILOSOFIJA

H. G. Gadameris, kaip ir M. Merleau-Ponty, tai, ką vadiname *suvokimu*, *supratimu* ar *pažinimu*, priskiria patirties, o ne racionalumo sričiai. Jis taip pat griežtai atsiriboja nuo Naujaisiais laikais ypatin-

Merleau-Ponty lieka ištikimas savo mokytojo Husserlio siūlomam keliui – patirties išgyvenimo keliui, kuris yra priešingas teorinio modelio konstravimui. Merleau-Ponty juslinio suvokimo teorija tiesiogiai siejasi su Husserlio *epoche*. Jam rūpi prasiskverbti į pačią išgyventos patirties širdį, o tai ir yra suvokimas. Priešindamas save dekartiškajam *cogito* – „mąstau, vadinasi, esu“ – abstraktumui ir tuštybei, Merleau-Ponty parodo, jog išgyventa, o ne išmąstyta patirtis yra pirminė, teigdamas, jog „suvokiantis protas yra iškūnytas protas“¹². Be to, suvokimas nėra vien išorinio pasaulio poveikio kūnui rezultatas, nes net jeigu kūnas ir skiriasi nuo pasaulio, kuriame gyvena, vis tiek nėra nuo jo atskirtas. Iš tiesų, pagal Merleau-Ponty, suvokiančio kūno tiesioginis sąlytis su aplinka ir sudaro paties *suvokimo* esmę. Merleau-Ponty fenomenologija priešinama Descartes'o *cogito* bandant išsaugoti subjekto ir objekto vienovę *iš-gyvenimo* momente.

Merleau-Ponty suvokimo samprata, suformuota išiklausius į mokytojo Husserlio kvietimą *grįžti prie pačių daiktų*, o tai reiškia – grįžti prie pačios tikrovės kaip gyvo gyvenimo proceso, turi tiesioginių sąsajų su žymaus 20 a. mąstytojo Hanso Georgo Gadamerio hermeneutine fenomenologija.

gai reikšmingos racionaliosios, arba sąvokinės, patirties sampratos, išvelgdamas tam tikrą loginio proto „klastą“. Loginis protas sąvokų padedamas išskaido pirminį patirties vientisumą, suskirs-

tydamas ją į atskiras dalis pagal tam tikrą schemą. Schema priklauso nuo to, kokios sąvokos pasirenkamos patirčiai įvardyti. Tačiau visa schemų įvairovė laikosi ant to paties pamato – subjekto ir objekto tarpusavio santykio. Ši pamatinė schema Gadamerį priverčia suabejoti jos visuotinumą ir būtinumą, ypač hermeneutikos kaip supratimo meno mokslo tyrimų srityje.

Gadameris, visų pirma, lieka ištikimas filosofijai kaip *išminties meilei*, o ne mokslui kaip žinojimui, kuriuo galima už-valdyti gamtą ar žmogų tam, kad naudotum, antra, supratimą jis sieja ne su gebėjimu racionaliai, t. y. sąvokų pagalba paaiškinti tikrovę, bet su iš-gyvenama patirtimi arba tiesiog *gyvenimu*. Filosofas, kurį užvaldo nuostaba, abejonė ar kančia, visų pirma, patiria *būseną*, per kurią ir ateina tikrasis supratimas. Šią pamoką Gadameris „išmoko“ iš Dilthey'aus, kuris hermeneutiką pavadinė *dvasios mokslu*.

Dilthey'us griežtai pasisakė prieš gamtos mokslų metodų perkėlimą humanitariniams, atkreipdamas dėmesį į tai, kad pastarieji turi reikalą su ypatinga tikrove – sąmoninga, tikslinga ir motyvuota veikla bei raiška. Humanitariniai mokslai remiasi ypatingu pažintiniu aktu – *supratimu*, kurį Dilthey'us vadina sielos gyvenimu arba tiesiog *gyvenimu*. Dar daugiau, jo manymu, humanitariniai mokslai skiriasi nuo gamtos mokslų ne tik pažintiniu principu, jie esmiškai pranašesni už gamtos mokslus tuo, kad liečia tikresnę tikrovę, kuri atsiveria tik būvančiam subjektui. Taip iš gnoseologinės plotmės jis persikelia į ontologinę tvirtindamas, kad pagrindinis dvasios mokslas yra istorija, nes šiuo atveju ti-

krovę kaip objektą pažįstame pačiu savo buvimu. Šie mokslai remiasi ne jusliniais duomenimis ir ne sąvokinėmis tikrovės schemomis, o gyva ir konkrečia patirtimi. Pasisakydamas prieš Naujųjų laikų racionalistinę tikrovės konstravimo idėją, Dilthey'us apibūdina filosofinio svarstymo objektą kaip tai, kas *tiesiogiai išgyvenama*. Pagrindinis Dilthey'aus siekis – suprasti gyvenimą remiantis juo pačiu. Filosofija turi atsigrežti į *gyvenimą*, kuris yra ne tik mąstymo pagrindas, bet ir toliausias jo akiratis. Kitaip sakant, filosofija turi tapti *gyvenimo* filosofija.¹³

Dilthey'us nelaiko suvokimo intuityvia ar savaimine gyvenimo esmės išvalga. Jo iškelta idėja, daranti Dilthey'ų hermeneutinės filosofijos pradininku, yra tai, kad betarpiškas gyvenimo suprantamumas anaipol nereiškia, jog suvokimo problema apskritai neiškyla. Atvirkščiai, Dilthey'aus filosofijoje ji užima svarbiausią vietą: gyvenimas, visų pirma, svarstomas kaip *prasmės* kontekstas, kurį žmogus visuomet turi ir kuriame suvokia kiekvieną atskirą prasmę, su kuria susiduria. Savo hermeneutikoje Dilthey'us išgyvenimą ir supratimą susieja į vieną sąryšį ant visa apimančio gyvenimo pamato. Gyvenimo ir tikrai gyvenimo suprantamumas reiškia, kad suvokimas yra ne kas kita, kaip išgyventų prasmų visuma. Tai, kad ištisas suvokimo procesas yra gyvenimo savo paties gelmių atskleidimas, dvasios mokslus apibūdina kaip *gyvenimo filosofiją*. Toks hermeneutikos objekto pavertimas universaliu sudarė palankias prielaidas toliau tyrinėti suvokimo problemos gelmės klausimus.

Būtinai reikia prisiminti dar vieną Gadamerio mokytoją, žymų *gyvenimo*

hermeneutikos atstovą, kuris susitelkė į Dilthey'aus iškeltą ontologinę supratimo problematiką. Savo veikale *Būtis ir laikas* Heideggeris perkėlė hermeneutinę problematiką iš humanitarinių mokslų plokštės į filosofijos centrą, akcentuodamas žmogiškosios egzistencijos (*Dasein, štai-būtis*) svarbą tikrovės suvokimo kontekste. Jis susitelkė į vadinamąją faktiškumo hermeneutiką, atlikdamas žmogiškosios egzistencijos (*Dasein, štai-būtis*) pamatinės sąrangos analizę. Esminiais dalykais tapo laikinumo ir laikiškumo, mirtingumo ir ateities ribotumo nulemtas žmogaus rūpestis savąja būtimi, visa kita liko antriniais ir išvestiniais iš šio rūpesčio dalykais. Pamatinė *štai-būtis* sąranga yra jos „įmesta apmestis“, arba jos supratimo būdo esminė sąsaja su istorine apibrėžtimi ir su ateities projektu. Šią analitinę perspektyvą pabrėžia pats *Būtis ir laiko*, kurį Heideggeris rašė kaip tik tuo metu, kai pas jį studijavo Gadameris, pavadinimas.

Taigi Heideggeris transformavo tradicinę hermeneutikos kaip interpretacijos praktikos ir teorijos reikšmę klausdamas, kokią reikšmę visuminis suvokimas, atskiro dalyko supratimas ir aiškinimas turi pačiai žmogaus egzistencijai. Jo atsakymas ir pamatinė įžvalga buvo tokia: žmogus yra būtybė, nuolat bandanti suprasti ir paaiškinti savo būtį ir pasaulį. Su pasaulio supratimu yra glaudžiausiai susipynusi žmogaus savivoka ir apskritai visų dalykų suvokimas. Taigi pati žmogaus būtis iš esmės yra hermeneutiška.

Būtis kaip tokia, anot Heideggerio, nėra reiškiny, kitaip sakant, ji negali tapti mūsų pažinimo objektu. Vis dėlto apie būtį gali būti mąstoma todėl, kad kartu su egzistavimu jau turime tam tikrą

suvokimą, kas yra būtis (arba tiesiog – kas yra). „Štai-būtis yra esinys, savo būtyje suprantančiai santykiaujantis su šia būtimi“¹⁴. Šis supratimas nėra kokia nors apibrėžta pasaulio koncepcija. Jis išplaukia iš to, kad žmogus visada turi tam tikrą savo pasaulį, visada vienaip ar kitaip supranta tai, kas jį supa. Šia prasme pirmapradis būties supratimas yra būties pasaulyje modusas ar konstitutyviniis elementas. Kiekvienas konkretus supratimo aktas remiamas šiuo pačiai žmogiškajai būčiai būdingu pirminiu supratimu. Klausdamas apie būtį, žmogus visada randa save jau vienaip ar kitaip ją suprantantį, artikuliuojantį. Šis išankstinis supratimas yra pradinis visumos supratimas, būtinas tam, kad suprastume kiekvieną atskirą prasmę, kad galėtume judėti hermeneutiniame rate. Išankstinio supratimo „visuma“ sudaro gyvenamąjį pasaulį, kuris yra labai arti žmogaus, o kartu negali būti tiesiogiai suvoktas kaip objektas. Filosofijos tikslas ir yra ryškinti šią visumą, „apšviesti“ ją judant hermeneutiniu (supratimo) ratu nuo visumos prasmės prie atskirų prasmų ir atgal – prie visumos. Šia veikla siekiama panaikinti „būtis užmarštį“, būdingą dabarčiai su jos technologiniu, manipuliuojančiu daiktai (ir žmonėmis kaip daiktai) mąstymu, arba, pasak Husserlio, „grįžti prie pačių daiktų“.

Heideggerio atliktas hermeneutikos perorientavimas į griežtai ontologinį akiratį iš tiesų tapo jo mokinio Gadamerio filosofinio darbo išeities tašku. Gadameris pritarė filosofijos transformacijai, kurią atliko Heideggeris, kad supratimą reikia visų pirma nagrinėti ne kaip pažintinį veiksmą, o kaip buvimo būdą. Anksčiau hermeneutikoje dominavęs me-

todologinis klausimo kėlimas nepakan- kamai atsižvelgdavęs į supratimo feno- meno fundamentalumą. Supratimas – pa- matinė *štai-būties* sąranga, ne subjekto „veiksmas“, o buvimo būdas, būseną. Tad ir hermeneutika turinti imtis ne gno- seologinės ar metodologinės, o ontologi- nės supratimo analizės. Gadameris su- tinka su Heideggeriu, kad sprendžiant supratimo problemą reikia įveikti Nau- jųjų laikų filosofijai būdingą subjektyviz- mą. Todėl jis ieško kitokių sąvokų, kurios galėtų tiksliau perteikti žmogiškos patir- ties prigimtį, o kartu ir tikrąją supratimo ir savąją patirties interpretaciją mėgina grįsti kitu principu. Savo mintis dėsto Naujųjų laikų subjektyvizmo kontekste, naudodamasis Naujųjų laikų subjekto ir objekto schema kaip kontrastiniu fonu, norėdamas išryškinti, kuo skiriasi jo pa- ties dėstomi dalykai nuo to, ką siūlo Naujųjų laikų subjektyvizmas.

Gadameris, kaip ir jo mokytojas Hei- deggeris, siekė atskleisti patį supratimo fenomeną, aptarti pamatines supratimo sąlygas. Tačiau jam neatrodė tinkamas grynai ontologinis šių problemų kėlimas. Fundamentaliai gilinant supratimo ap- mąstymą, anaip tol neatrodė eliminuotini klausimai, kylantys kasdieniame, prakti- niame žmogaus sąlytyje su pasauliu, su- pratimo pavidalai, besireiškiantys prak- tinio proto, sprendimo, etikos, estetikos, retorikos, ugdymo srityse. Pačių huma- nitarinių mokslų pagrinduose Gadameris

aptinka ne savitus metodus, kaip kad Dilthey'us, o subtilias istorinės tradicijos suformuotas sprendimo galias, t. y. skonį, išsilavinimą, taktą. Supratimas turi būti aptiktas ne tiek mokslinės teorijos, kiek veikiau kasdienybėje atsiskleidžiančia prasme, nes tai yra veikiau praktinis ne- gu teorinis žinojimas, priklausantis prak- tinio, o ne teorinio proto sričiai.

Gadameris mėgino sukurti daugiau ar mažiau sistemingą hermeneutinę filoso- fiją. Kai kuriuos esminius savo mokytojo Heideggerio principus jis pritaikė labai įvairiai ir savitai filosofinei problematikai nagrinėti. Gadamerio filosofinė kalba ne- retai tradiciškesnė, jis polemizuoja ir lei- džiasi į dialogą su kitomis mąstymo pakraipomis, atrasdamas bendrai aptar- tinas plotmes. Gadamerio filosofinė ana- lizė vyksta konkretesniame lygmenyje negu Heideggerio, susiliedama ir susi- pindama su daug gausesne ir įvairesne kuo plačiausiai suprantamos idėjų ir są- vokų istorijos problematika. Gadamerio filosofijos „kūnas“ yra savotiškas konkre- taus aiškinamo dalyko ir paties aiškinimo simbiotinis vienetas. Būdinga, kad jis pats mieliau kalbėjo ne apie *hermeneutinę filosofiją*, kartais netgi rašydamas ją kabu- tėje, o apie *filosofinę hermeneutiką*, pabrėž- damas sąsajas su aiškinimo praktika. Jam daug labiau rūpėjo konkrečios interpre- tacijos ir jų perspektyvoje atsiskleidžian- čios prielaidos negu abstraktus ir siste- mingas teorijos plėtojimas.

3. H. G. GADAMERIO HERMENEUTIKA: SUPRATIMAS KAIP GYVENIMO PATYRIMAS

Gadameris tvirtina, jog hermeneutinė refleksija savita tuo, kad nuolat turi rem- tis hermeneutinės patirties praktika:

„Neapkenčiu bet kokios teorijos, kuri atsiranda ne iš praktikos.“¹⁵ Gadameris supratimui paaiškinti renkasi vienintelį

patirties kelią. Įdomu tai, kad patirties sampratą, tarsi sekdamas Merleau-Ponty, Gadameris grindžia nagrinėdamas *žaidimo* (*Spiel* – liet. žaidimas, žaismas, lošimas) fenomeną ir taiko jį kaip raktą supratimui paaiškinti. Paprastai žaidimas laikomas grynu subjekto veiksmu. Tačiau Gadameris aptinka jame anaipol ne subjekto, o paties žaidimo taisyklių, taigi savitos žaidimo sąrangos lemiamą ypatingą vyksmą. Dalyvavimas žaidime išreiškia ne tiek asmens subjektyvumą, „vidų“, kiek patį žaidimą. Tikrasis žaidimo subjektas, teigia Gadameris, yra ne žaidėjas, o pats žaidimas¹⁶. Kita vertus, žaidimas nėra objektas, duotas subjektui, stovint priešais jį. Ir vienas, ir kitas gyvuoja, konkrečiai esti tik tam ir tiek, kas ir kiek juose dalyvauja – žaisdamas ar dėmesingai stebėdamas.

Tiek Merleau-Ponty kalbėdamas apie suvokimą, tiek Gadameris aiškindamas supratimą, abu mąstytojai pasirinkdami tą patį žaidimo simbolį pabrėžia vieną ir tą patį aspektą – svarbu *dėmesingumas, įsitraukimas ir dalyvavimas*. Kai žaidėjas dalyvauja žaidime, galima sakyti, kad žaidimas visiškai pasiglemžia savo žaidėją.

Tai reiškia kad kalbant Naujųjų laikų schemas terminais, žaidimas neleidžia savo subjektui – žaidėjui – žvelgti į jį kaip į objektą. Kai tik subjektas atskiria save, kaip subjektą, nuo savo objekto, jis praranda ryšį su žaidimu. Norint apčiuopti patį žaidimą kaip vyksmą, reikia atsidurti jo viduje kaip žaidėjui – žaisti pačiam. Taigi žaidimo esmė jokiū būdu negali būti aiškinama remiantis reflektviviūoju subjektyvizmu, nes subjektyvi reflektuojanti sąmonė žaidimą paverčia objektu. O kai tik subjektas pradeda de-

monstruoti savo aktyvųjį subjektyvumą, nukreiptą į žaidimo objektą, tuoj pat iškrenta iš žaidimo.

Lyginant Gadamerio analizuojamą žaidimą su Naujųjų laikų subjekto ir objekto schema matyti, kad žaidimas labiausiai atitinka Naujųjų laikų schemas santykį. Jis yra tarsi tos schemas santykis nukirstais galais – be subjekto ir objekto. Ir subjektas su savo subjektyvumu, ir objektas su savo objektyvumu sulydomi į žaismo vyksmą ir tampa neatsiejama jo dalimi. Jie nėra atskiros dalys, kurių ribas galima išskirti ir apibrėžti. Į žaidimą įsitraukęs žmogus pamiršta viską pasaulyje, nebesuvokia ir atskirai nebereflektuoja nei savęs, nei paties žaidimo. Jis pats tampa žaidimu, žaismu. Taip pat ir objektas tampa „gyvu“ žaismo procesu. Tame žaismo vyksme susiliedami su žaismo vyksmu ir patys juo tapdami, subjektas ir objektas tampa viena. Žaidimo esmę tiksliau nusakytų ne mums įprastas pasakymas, kad „kažkas žaidžia“, bet tai, kad yra žaidžiama, kad žaidimas vyksta.

Šioje vietoje prasminga prisiminti Merleau-Ponty išskirtas suvokimo ypatybes – *tikėjimą* kaip ypatingą būseną ir *spontaniškumą*, be kurių neįmanomas betarpiškas bendravimas, arba buvimas santykyje su Kitu. Spontaniškumas ir yra ta ypatinga *pa-si-tikėjimo* būseną, kada savo noru *at-si-duodu* į Kito rankas. Šis Kitas yra ne kas kita, kaip pats patirties vyksmas, kuriuo įgyjamas suvokimas arba, turint omeny Gadamerio hermeneutiką, supratimas. Šiuo atveju, supratimas yra susitikimo su Kitu patirties „įvykio“ rezultatas, apie kurį Gadameris sako: „kiekviena mintis pasisavina tai,

ką *sutinka*, kad nuolat praturtėdama tuo, kas perduota, pati judėtų į priekį. Nepamirškime: išsivirti reiškia ne žinoti, o *būti*.¹⁷ Gadameris perspėja, kad supratimas negali būti perkeltas į reflektyvųjį žinojimą ir užfiksuotas loginiame protė. Tikrasis supratimas atsiranda ir išlieka veiksmingas tik gyvoje patirtyje – *susitinkant* su Kitu. Ką reiškia būti santykiyje su Kitu – galima tik patirti.

Taigi patyrimas Gadamerio hermeneutikoje yra supratimas. Kad žmogus ką nors suprastų, reikalingas ne tik žmogaus pa-si-tikintis *atsivėrimas* tam „kam nors“ arba Kitam, bet taip pat ir to „ko nors“ ar Kito atsivėrimas žmogui. Gadameris teigia, kad toks abipusis atsivėrimas yra bet kokio patyrimo, taip pat ir bet kokio galimo subjekto ir objekto santykio esmė. Patyrimas yra pasaulio patyrimas ne ta prasme, kad pasaulis yra tai, kas patiriama, bet pasaulis yra ir tai, kas patiria žmogų. Kitaip sakant, hermeneutiškai interpretuojamame pasaulio patyrimo žmogus patiria pasaulį, o pasaulis patiria žmogų, patyrimas yra jų atsivėrimas vienas kitam. Būtent tas atsivėrimo judesys, vienu metu atveriantis abi santykio puses, tas supratimo įvykis, ir yra tai, ką Gadameris siūlo vietoj Naujųjų laikų schemas subjekto ir objekto perskyros. Šioje vietoje vėl priminsiu Merleau-Ponty mintį, jog pats išgyvenamas santykis, kaip betarpiška bendravimo su Kitu patirtis, negali būti pranoktas jokio išarto atsakymo.

Iš to, kas jau pasakyta apie supratimą kaip patirtį, galime drąsiai išskirti *veiksminį* jos pobūdį. Kalbėdamas apie patirtį kaip žaidimą, Gadameris daugybę kartų pabrėžia, kad jis yra veiksmas, vyksmas, procesas, o ne kokia nors sta-

tinė žaidžiančiojo būseną ar elgesys¹⁸. Aiškinantis, kuria prasme žmogišką patirtį galima suprasti kaip vyksmą, pravartu dar kartą prisiminti Heideggerį ir jo fundamentinę ontologiją.

Heideggeris kaltino Vakarų metafiziką būties užmarštimi: užuot kreipusi savo žvilgsnį į tikrąją būtį ši tyrinėjo tik būtybę, būtybe pavėrsdama ir pačią būtį. Dėl to kaltas tiriantis žmogaus žvilgsnis – jis objektais paverčia visa, į ką benukryptų. Pažinimo objektiškumas kyla iš būtybės būtybiškumo, ir atvirkščiai, būtybės būtybiškumą sąlygoja objektyvuojantis pažinimo žvilgsnis. Žmogaus pažinimas yra iš prigimties objektyvuojantis būtybių pažinimas arba pažinimas, būtybėmis paverčiantis savo objektus. Kai šis pažinimas nukreipiamas į būtį, atsitinka tas pat – ji paverčiama objektu, būtybe – savo priešybe. Būties esmė išsprūsta iš objektyvuojančio pažinimo žvilgsnio. Mėginant apibrėžti būties ir būtybės perskyrą pozityviai, išryškėja svarbūs dalykai: būtybė yra apibrėžtas objektas, būtis – neapibrėžtas ir įprastinėmis objektinėmis sąvokomis neapibrėžiamas neobjektiškumas; būtybė yra daiktas, objektyvacija sudaiktina visa, į ką nukrypsta jos objektinis žvilgsnis, būtis nėra apibrėžtas, į vieną tašką dėmesiu fokusuojamas daiktas, ji yra procesas, *buvimas*. Heideggerio buvimas yra *veiksmas*, o ne daiktas, *dinamika*, o ne statika, *egzistencialumas*, o ne objektinis kategoriškumas, *neobjektinė egzistencija*, o ne objektinis substancialumas¹⁹. Vakarų metafizikoje būtis kaip substancija įvardijama kategorijomis, nusakančiomis, kokia yra būtis. Heideggeris transformuoja ne tik pačią būties – buvimo – sampratą, bet ir ją apibrėžiančias sąvokas, jas jis pa-

vadina egzistencialais. Egzistencialai apibrėžia *štai-būties (Dasein)* buvimo būdą²⁰. Buvimą interpretuodamas kaip veiksmą ir procesą Gadameris taip pat mini jį įvardijančių sąvokų veiksminį pobūdį, nors jis pačiose sąvokose ne visada atsispindi. Kaip ir Heideggeriui, Gadameriui buvimas nėra abstrakti teorijos tuštumoje „pakibusi“ sąvoka. Tai, kas Naujųjų laikų schemoje yra santykis tarp subjekto ir objekto, Gadamerio hermeneutikoje yra *buvimas pasaulyje (Under-Welt-Sein)*²¹, primenantis ir Heideggerio buvimo pasaulyje egzistencialą.

Buvimą pasaulyje Gadameris traktuoja kaip gyvenimo patyrimą. Šiame buvime svarbūs abu veikėjai – žmogus, kuris būva, ir pasaulis, kuriame ar su kuriuo žmogus būva, – jie yra Naujųjų laikų schemos subjekto ir objekto atitikmenys. Esminis skirtumas yra tai, kad žmogus būva pasaulyje ne Naujųjų laikų subjekto būdu – išskirdamas save iš santykio betarpiškumo ir nubrėždamas distanciją tarp subjekto ir objekto, taip pasaulį paversdamas prieš jo akis esančiu objektu, bet hermeneutiškai – įsitrauk-

damas į buvimo vyksmą, užmiršdamas jame savo sąmonės refleksiją, ir palikdamas nuošalyje patyrimo betarpiškumą naikinančią objektyvaciją. Tokia yra hermeneutinė laikysena pasaulio ir žmogaus buvimo pasaulyje požiūriu.

Gadameriui buvimas, visų pirma, reiškia kasdienišką, tikrą, realų gyvenimą, žmogaus buvimą kaip gyvavimą, gyvenimo procesą. Deja, buvimas pats savaime irgi yra abstrakti sąvoka, kuri kaip abstrakcija gali įvardyti ir išreikšti įvairius dalykus. Buvimas kaip ontologinė abstrakti sąvoka ir kaip kasdieniškasis žmogaus gyvenimas yra du skirtingi dalykai. Spekuliatyvūs teoriniai svarstymai apie būtį, jos savybes ir kategorijas, jos neapčiuopiamumą ir neįvardijamumą lieka tik sąvokų plotmėje ir iš tikrųjų yra svarstymai ne apie pačią būtį ar buvimą, bet apie būties ar buvimo sąvokas – tai tik sąvokų analizė. O Gadameris, savo žvilgsnį nukreipdamas į gyvenimą ir būtent juo įvardydamas tikrovės supratimą per patį buvimą joje, bando išsivaduoti iš sąvokų abstrakcijos ir patekti į paties patyrimo procesą.

4. FILOSOFIJA KAIP PRAKTIKA: TIKROVĖS KAIP GYVENIMO PATYRIMAS

Tiek Merleau-Ponty kalbėdamas apie suvokimą, tiek Gadameris, interpretuodamas supratimą kaip gyvenimo patyrimą, iš tiesų paliečia *savęs ir tikrovės pažinimo* klausimą. Savo svarstymuose jie stengiasi neprarasti ryšio tarp savęs ir tikrovės, dar daugiau, jie atranda save tikrovėje ir būtent iš šių pozicijų kalba apie išgyvenamą santykį ir to santykio suvokimą.

Merleau-Ponty pirmiausia konstatuoja savęs ir tikrovės *kūniškumą*: kiekvienas *turi* kūną ir *yra* kūnas. Suvokimas visada yra *įkūnyta* patirtis. Tačiau reikia nepamiršti, kad suvokimas nėra *apie* vienas kitą, bet suvokimas yra *procesas*, apimantis ir viena, ir kita. Pagal Merleau-Ponty, protas negali egzistuoti kaip atskiras vienetas nuo kūno, tai kūnas yra dvipusis – juslus ir protingas: jis

mato ir yra matomas, girdi ir yra girdimas, liečia ir yra liečiamas. Tačiau šis dvipusiškumas neturi nieko bendra su dekartiškuoju proto / kūno, dvasios / materijos dvilypumu – tai to paties įkūnyto subjekto reversiniai aspektai. „Paslaptis yra ta, kad mano kūnas yra regintysis ir regimasis. Žvelgiantis į visa ką, jis gali žvelgti ir į save patį, todėl tame, ką regi, gali atpažinti savo regėjimo galios „kitą pusę“. Jis regi save regintį, liečia save liečiantį, yra regimas ir juntamas sau pačiam. Mano kūnas yra būtis...“²². Įkūnijimo patirtis nepanaši į jokią kitą patirtį – tai pačios tikrovės patirtis, tačiau ji yra pagrindas bet kokiai kitai patirčiai. Crossley, interpretuodamas Merleau-Ponty, papildo, jog „kiekviena patirtis yra nepakartojama, nes suvokiantis asmuo visada užima tik jam būdingą poziciją – visada suvokia iš *kažkur* ir tik jo matomas, apčiuopiamas buvimas visa tai *kažkur* patalpina“²³. Tad suvokimo laukas yra sudarytas remiantis kūno ir pasaulio iš-*raiška*.

Iš-raiška yra spontaniškas gyvas būties veiksmas, tikrovės atsivėrimas Kito atsiveriančiam suvokimui. Iki išraiškos nėra nieko, apie ką būtų galima pasakyti, kad pavyko rasti „kažką, o ne nieką“, tačiau išraiška nėra reprezentacija, kurią būtų galima naudoti tolesnei tikrovės konstrukcijai. Tai būties steigtis, kuri atsiveria gyvai patirčiai ir neįmanoma jos sugriebti jokiais teorinio mąstymo „spąstais“. Todėl suvokimas visada yra *įvykis*, kuris niekada daugiau nepasikartos tuo pačiu jau išgyventu pavidalu. Suvokimas yra dalyvavimas *paslapyje*, kuri gaubia suvokėją ir Kitą. Kitas traukia suvokėją savo „įdomumu“ arba „neįprastumu“, t. y.

paslaptį, taip prasideda mūsų jau aptartas suvokimo *žaidimas*, kuriame įmanoma tik *dalyvauti* patiriant, išgyvenant – dovanojant save ir priimant dovaną. Šis spontaniškas abipusis veiksmas prilygsta nesibaigiančiam kūrybiniam impulsui, kuriame telpa visos galios, kurias *turi* ir kuris apima visa, kas *esi*. Susitikimo su kitu patirties momente, atsiverdamas Kitam, ne tik tampi tuo, ką suvoki, bet atsiveri ir savo esmingajam gelmės suvokimui. Suvokimas tampa tikrovės visumos dalimi, kurios dalimi esi tu pats. Tačiau suvokimas yra įmanomas tik todėl, kad esi „dalis“, o ne „viskas“. Suvokimas, pagal Merleau-Ponty, nėra „galutinis įgijimas“ ir dėl to neverta nusivilti, nes gyvenimą, kuris visada yra „prieš akis“, galima tik *gyventi*²⁴.

Gadamerio fenomenologinėje hermeneutikoje tikrovė taip pat atskleidžiama kaip vyksmas ir procesas, kaip išgyvenamas gyvenimas. Hermeneutinis gyvenimas yra ne substancija, o sava judėjimo trajektorija besitęsiantis vyksmas. Pats žmogus – šios hermeneutinės schemos „subjektas“ – yra gyvenimas. Žmogus yra ne jo esmė, ne ją įvardijanti substancija ar jo asmens substancialumas, bet jo paties gyvenimas. Ir gyvenimas ne kaip kokia nors įvykių grandinė ar visuma, ne įvykių dėsningumas, ne kokie nors reikšmingi ar nereikšmingi žmogaus pasirinkimai ir poelgiai, o būtent pats gyvenimas kaip procesas, kaip vyksmas, kaip buvimas. Lygiai taip pat ir „objektas“ – *pasaulis* irgi yra gyvenimas. Pripačius prieš Naujųjų laikų objekto sampratą nelengva į pasaulį žvelgti kaip į gyvenimą, procesą, buvimą. Tačiau pasaulis nėra nei substancialūs savyje rymantys

daiktai, nei tų daiktų visuma, nei jų talpykla – pasaulis yra procesas. Šis procesas nėra daiktų buvimas laike kaip jų atsiradimas, keitimasis ir išnykimas. Pasaulio buvimas yra gyvenimas, ir netgi ne žmogaus gyvenimas, nes šiame „žaidime“ nėra žmogaus sąmonės kaip subjekto, pats gyvenimas yra savotiškas subjektas – tas Kitas, kurį, pasak Merleau-Ponty, susitinkame ir išgyvename vienas kitą kaip nesibaigiantį procesą.

Apibendrinami šių dviejų mąstytojų tikrovės suvokimo sampratas, galime teigti, jog gyvenimas, arba tikrovė, yra duoti tik per santykį, todėl be santykio nėra nei suvokimo, nei suvokėjo. Santykis įgalina savo „subjekto“ ir „objekto“ buvimą, egzistavimą. Hermeneutiniame patyrimo pats gyvenimas įgalina ir sutveria to gyvenimo turėtoją lygiai kaip ir jo turinį²⁵. Visų pirma, šis santykio primatas naikina tiek fenomenologinio suvokimo, tiek hermeneutinio supratimo „subjektą“, atimdamas iš jo subjektyvų aktyvumą – pats santykis yra įvykio iniciatorius ir atlikėjas, o „subjektas“ yra tik dalyvis tame įvykyje. Antra, šis santykis, būdamas atsivėrimo ir susitikimo įvykis, o kartu ir suvokimo / supratimo įvykis, naikina transcendentinę svetimumo, uždarumo, atitvėrimo perskyrą, kuri, atskirdama „subjektą“ nuo „objekto“, padaro „objektą“ nepažiniu „subjektui“. Įgalindamas „subjekto“ ir „objekto“ tarpusavio atsivėrimą vienas kitam ir pats būdamas šito atsivėrimo įvykiu, santykis naikina ribą tarp „subjekto“ ir „objekto“. Lygiai taip, kaip „subjektas“ yra įtraukiamas į suvokimo / supratimo vyksmą, lygiai taip ir „objektas“ yra įtraukiamas į suvokimo / supratimo vyksmą ir tampa jo

proceso dalimi. Trečia, šis santykis iš esmės yra dialoginis. Šio dialogo esmė – ne vienas su kitu besišnekučiuojantys partneriai, bet pats santykis, įgalinantis vieną pusę atsiverti kitai pusei – tai *asmeninio* Aš-Tu santykio išraiška.

Galiausiai, naikindamas bet kokias galimas perskyras, šis santykis naikina ir „subjektą“, ir „objektą“, įtraukdamas juos į save ir atimdamas iš jų subjektyvumo ir objektyvumo apibrėžtumus. Netekę savo subjektyvumo ir objektyvumo „subjektas“ ir „objektas“ praktiškai tampa pačiu suvokimu / supratimu ir pačiu suvokimo / supratimo įvykiu: netgi ne atskirais jo momentais ar atskiromis jo struktūrinėmis dalimis, bet pačiu suvokimo / supratimo procesu, ir dar daugiau, ne proceso turėtoju, bet pačiu procesu *kaip* procesu, gyvenimu *kaip* gyvenimo įvykiu, tiesiog *čia ir dabar* išgyvenama tikrove. Šia prasme *žmogus tampa gyvenimu*, nes tikrovė, kurią jis siekia suprasti, *yra gyvenimas*.

„Subjekto“ ir „objekto“ įsitraukimas į suvokimo / supratimo vyksmą suteikia jiems realų faktiškumą. Kadangi šis supratimo vyksmas yra realus gyvenimo gyvavimas, tęsimasis, „subjektas“ ir „objektas“ tampa realiai faktiškai *esantišiais*. Tiek atlikdami Merleau-Ponty fenomenologinę suvokimo analizę, tiek aptardami Gadamerio hermeneutinės supratimo analizės elementus, galėjome įsitikinti, jog žmogus yra faktiškas, realus, gyvas, konkretus. Ir tik iš to konkretaus, realaus egzistavimo fakto jis įgauna visus savo faktiškus apibrėžtumus. Lygiai toks pat yra ir „subjekto“ „objektas“: ne teorinė abstrakcija, ne ideali teorija ar dėsnis, ne idealus reiškiny's formulės pa-

vidalu, bet reali suvokimo / supratimo įvykyje atsiverianti tikrovė – tokia, kokia ji yra visu savo tikroviškumu, ne kaip „objektas“, ne kaip daiktas, bet kaip pats tikrovės įvykimo įvykis, gyvenimo įvy-

kis. Toks tikrovės atsivėrimas suvokimo / supratimo įvykyje yra įmanomas tik esant patirtinėje nuostatoje, patirtiniame santykyje ir su... Kitu, kurį galima vadinti *Esančiuoju!*

IŠVADOS

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad M. Merleau-Ponty ir H. G. Gadamerį sieja labai nedaug – tik tai, kad abu priklausio filosofinės fenomenologijos sričiai. Iš tiesų, ką bendra gali turėti mąstytojas, kuris gilinasi į percepcinį, nors ir tikėjimu grįstą, pažinimo būdą, ir mąstytojas, kuris savo kelionę pažinimo link pradeda patikėjęs hermeneutika, kurią Dilthey'us vadino *dvasios mokslu*. Merleau-Ponty ir Gadamerį sieja ne tik fenomenologija kaip bandymas tyrinėti reiškinių (šiuo atveju suvokiamą tikrovę) neišsėmimą iš jo ribų, bet siekis surasti būdą, kaip suvokti / suprasti tikrovę, kurios dalimi esame mes patys. Antra vertus, jie kaip tikri Husserlio pasekėjai stengėsi rasti išeitį iš gilios racionalumo krizės: XX a. pradžioje Naujųjų laikų europietiškas *ratio* praranda absoliutų pagrindą, aukščiausia šio *ratio* forma – objektyvus žinojimas – neturi saistančios galios žmogaus gyvenime, „mokslinis protas“ nepajėgus atsakyti į žmogui gyvybiškai svarbius klausimus, ir taip atsitinka, kaip pastebi

Husserlis, ne dėl kokių nors klaidų, kurias galima būtų tikėtis pašalinti, bet dėl patį Naujųjų laikų mokslo pamatą sudarančios *objektyvistinės* nuostatos, reikalaujančios atsiriboti nuo žmogiškojo *subjektyvumo*. Tokios racionalistinės nuostatos kritiką aptinkame ne tik Husserlio, Dilthey'aus ar Heideggerio filosofijoje, bet ir jų pasekėjų – Merleau-Ponty ir Gadamerio tyrinėjimuose.

Merleau-Ponty suvokimo fenomenologijoje aptinkame pirmą, ikirefleksinį žmogaus santykį su tikrove. Gadamerio hermeneutinį supratimą galime laikyti patirtinėje nuostatoje išsėmėjusiu ir nuosekliai *patirtį mąstančiu* bei *mąstančiu patirtyje* patirtiniu mąstymu. Taigi šiems mąstytojams svarbus ištraukimas į tiesioginį patirties vyksmą, kurio pagrindu *į-vyksta* betarpiškas dalyvavimas suvokimo / supratimo ir gyvenimo patirtyje. Jų siūloma patirtinio mąstymo alternatyva patvirtina Husserlio *epoche* pastangas – išlaisvinti kelią autentiškam patirties fenomenui tikrovės ir savęs paieškose.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Maurice Merleau-Ponty. *The Prose of the World*, edited by Claude Lefort, translated from the French by Jame O'Neill. – Evanston: Northwestern University Press, 1973, p. 150.
- ² Žr.: Hans-Georg Gadamer. *Wahrheit und Methode*. – Tübingen: J.C.B. Mohr Verlag, 1972, p. 329.

³ Ten pat.

⁴ Anot konstruktyvistinės psichologijos atstovų, juslinis suvokimas yra procesas, kurio metu jutiminė informacija organizuojama į prasmingą vaizdinį. Šiuo atveju galime išskirti du suvokimo proceso lygmenis: jutiminio suvokimo lygmenį

- ir intelekto apdorotos informacijos lygmenį. Vaizdiniai, pasak konstruktyvistų, atsiranda antrame lygmenyje. Kaip tik jie ir yra tai, ką mes „suvokiame“. Kitaip tariant, konstravimas čia laikomas aukščiausia jauslinio suvokimo pakopa. Tuo tarpu Merleau-Ponty neskaido jauslinio suvokimo į lygmenis; todėl jis atsisako laikyti jauslių teikiamą informaciją žaliava, kuri intelektui padedant įgaus prasmingą formą. Apie tai plačiau žr.: Jekaterina Lavrinec. M. Merleau-Ponty jauslinio suvokimo samprata: susitikimas su daiktu // *Žmogus ir žodis*, t. 2, nr. 4, 2000, p. 32.
- ⁵ Plg.: Maurice Merleau-Ponty. *The Visible and the Invisible*. Ed. by C. Lefort. Transl. by A. Lingis. – Evanston: Northwestern University Press, 1968, p. 162.
- ⁶ Maurice Merleau-Ponty. *Akis ir dvasia*. Iš prancūzų k. vertė A. Sverdiolas. – Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 71.
- ⁷ Ten pat (kursyvu pažymėta mūsų).
- ⁸ Maurice Merleau-Ponty. *The Visible and the Invisible*, p. 163.
- ⁹ Ten pat, p. 164.
- ¹⁰ Virol Descombes. *Modern French Philosophy*. Transl. by L. Scott-Fox. J.M. Harding. – Cambridge: University Press, 1980, p. 72.
- ¹¹ Edmund Husserl. *Ideas. A General Introduction to Pure Phenomenology*. Transl. by W. R. Boyce-Gibson. – New York: Collier Books, 1962, p. 102.
- ¹² Maurice Merleau-Ponty. *Phenomenology of Perception*. Transl. by S. Collin. – London: Routledge, 1992, p. 148.
- ¹³ Plg.: Arūnas Sverdiolas. Wilhelmo Dilthey'aus gyvenimo hermeneutika // *Filosofija. Sociologija* 1, 1990, p. 105.
- ¹⁴ Martin Heidegger. *Sein und Zeit*. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993, p. 52.
- ¹⁵ Hans-Georg Gadamer. Žodis ir vaizdas – „toks tikras, toks esamas“ // *Istorija. Menas. Kalba*. Vertė ir sud. A. Sverdiolas. – Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 230.
- ¹⁶ Plg.: Hans-Georg Gadamer. *Wahrheit und Methode*. – Tübingen: J.C.B. Mohr Verlag, 1960, p. 99.
- ¹⁷ Hans-Georg Gadamer. Žodis ir vaizdas – „toks tikras, toks esamas“ // *Istorija. Menas. Kalba*, p. 232.
- ¹⁸ Žr.: Hans-Georg Gadamer. *Grožio aktualumas. Menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė*. Iš vokiečių k. vertė G. Grinytė – Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 34.
- ¹⁹ Plg.: Martin Heidegger. *Sein und Zeit*, p. 12–13.
- ²⁰ Ten pat, p. 52–53.
- ²¹ Žr.: Hans-Georg Gadamer. *Wahrheit und Methode*, p. 419.
- ²² Maurice Merleau-Ponty. *Akis ir dvasia*, p. 47.
- ²³ Nicolo Crossley. Merleau-Ponty, the elusive Body and carnal Sociology // *Body and Society* 1(1), 1995, p. 43.
- ²⁴ Žr.: Maurice Merleau-Ponty. *Akis ir dvasia*, p. 111.
- ²⁵ Plg.: Hans-Georg Gadamer. *Wahrheit und Methode*, p. 426.